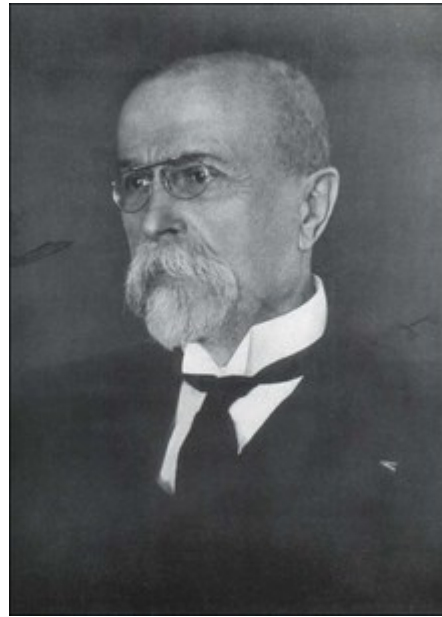

PEKAŘ VERSUS MASARYK. Ke sporu o smyslu českých dějin.

Dva hlavní aktéři sporu o smyslu českých dějin, **Tomáš Garrigue Masaryk** a **Josef Pekař** byli v mnohém odlišní. Oba však byli mimořádně chytrí, vzdělaní a inteligentní. Oba milovali svoji zem a její obyvatele.

Počátek sporu o smysl českých dějin nalezneme u článku *Vliv Masaryka na dějinné nazírání u nás*, jehož autorem byl středoškolský profesor **Jindřich Vančura**. Masaryk byl znám svým vyhraněným názorem na české dějiny, které vysvětloval jako spojenou bázi, založenou na linii od Husa přes Chelčického až po Karla Havlíčka Borovského. Mezi historiky však neměl mnoho stoupenců. Vančurův článek vyšel roku 1910 v jubilejním čísle *České myslí* k Masarykovým 60. narozeninám. Tehdy se ještě nesetkal s žádným větším ohlasem. Autor v něm vyzdvihl nezpochybnitelný rozsah Masarykova díla (Karel Havlíček, Česká otázka, Jan Hus, Naše nynější krise, Otázky sociální), kterým rozšířil pohled na národní minulost o nové perspektivy a vytvořil základ širšího diskursu o dějinách. Vančura ovšem Masarykovy zásluhy přecenil a navíc do protipólu postavil osobnost **profesora Jaroslava Golla**, zakladatele našeho moderního dějepisectví, kterého nejenže vykreslil v černých barvách, ale neváhal ani osobně napadnout. Goll na narážky o sobectví, posluhování vládnímu establishmentu apod. nereagoval. Jeho obhajoby se ovšem neváhal ujmout jeho nejlepší žák, tehdy čtyřicetiletý profesor českých dějin na české

Karlo-Ferdinandově univerzitě **Josef Pekař**. Jako vůdčí osobnost *Českého časopisu historického* poukázal na Gollovy zásluhy, bez nichž by „*mladší historikové čeští nestáli v takové síle a naději jako dnes.*“ Z obhajoby Golla vytáhl Pekař do protiútku, když na Masarykovu adresu poznamenal, že „*tam, kde není solidní heuristiky a pečlivé kritiky, nemůže být vědy.*“ Do diskuse, vedené oběma stranami spíše o zásluhách, vstoupili postupně další historici, např. K. Krofta či Z. V. Tobolka. Další vyhocení sporu přinesly statě Jana Herbena v Času. Ten začal na pokračování spor vulgárně glosovat. Souhrnně byly statě vydány roku 1912 pod názvem *Masarykova sekta a Gollova škola*. Dosavadní spíše akademická diskuse získala politický podtext. Pekař se na svoji další reakci pečlivě připravil. Gollovi se svěřil, že „...*píše plnou parou o Masarykovi...*“ Studie s názvem *Masarykova česká filozofie* je však psána bez vášně, naopak s rozvážností a humorem. Otištěna byla v českém časopise historickém. Pekař v ní Masarykovi vytýkal svévolné zacházení s historickými fakty ale i tezi o reformačních základech českých dějin. Sám zdůrazňoval především **národní moment** v našich dějinách, Masarykem předtím odmítnutý s poukazem na to, že mravnost a humanita musí být přece základem každé společnosti. Pekař označil „*myšlenku národní, tj. vědomí češství a vědomí příslušnosti k českému státu, za hlavní smysl českých dějin.*“ Tvrdil také (a dnešní historici mu dávají za pravdu), že naše národní obrození nemá spojitost s reformací, že tkví naopak v pozdní době barokní.

S pohledu historiků byl pravdě blíže Pekař, na druhé straně je otázkou, zda-li je možné přijmout pohled historiků na národní minulost jako jediný možný. Pekařova kritika se Masaryka dotkla, o čemž svědčí poznámka v šifrou signované replice *Ke sporu o smysl českých dějin*. Tvrdil v něm, že i jeho práce je dílem historickým, zatímco „*Pekařovy vývody mu nejsou vědeckou polemikou, nýbrž ledabylým obtěžováním.*“ Většími či menšími příspěvky se ke sporu dvou velkých autorit vyjádřilo mnoha dalších historiků. Pozici třetího se ve sporu pokoušel zaujmout např. Zdeněk Nejedlý. První světová válka spor dočasně přerušila, avšak zároveň se stal jakýmsi lakmusovým papírkem, který měl ověřit platnost obou koncepcí. Jestliže se před válkou vítězství z metodického hlediska klonilo na Pekařovu stranu, poválečný vznik ČSR jako by potvrzoval platnost Masarykových myšlenek. Po dvou desetiletích první republiky se však začala nad národem stahovat mračna, jejichž hrozbu Pekař dávno tušil.

Během první republiky diskuse živě pokračovala. Obsáhlá protipekařovsky laděná studie Emanuela Rádla donutila Pekaře reagovat v přednášce *O smyslu českých dějin* roku 1928. V ní je možné nalézt známé odmítnutí Palackého teze o stýkání a potýkání českého národa s němečtvin. Naproti tomu Pekař zdůrazňoval stále přejímání, podléhání a sycení se vzorem života a myšlenkami pokročilejších sousedů, světa germánského a románského. V nich spatřoval daleko nejvýznamnější faktor našich dějin. Protipekařovských kritiků tentokrát přibývalo hned několik z levicových pozic. Příkladem je historik **Jan Slavík**, který nekolegiálně a do značné míry demagogicky Pekaře napadl s tím, že neváhal zkusit Pekařovy politické aktivity za války. Přesto, že byl stále více ve sporu o smysl českých dějin osamoceny, neváhal Josef Pekař své názory znovu formulovat v rektorské přednášce *O periodizaci českých dějin* z roku 1931. Opět odmítl, že by bylo možné dějiny rozkrývat prostřednictvím filozoficko – sociologických konstrukcí. Masaryk v další šifrou podepsané odpovědi odmítl katedrové dějepisectví, zároveň však zdůraznil potřebu zapojení historie do služeb nového státu, jemuž se měl stát učitelkou.

Je zřejmé, že Pekařovská konzervativnost, opatrnost a skepse oslovují i postmoderní historické generace. Na druhé straně je zřetelná také skutečnost, že si historici žárlivě nestřeží čistotu své disciplíny, nýbrž filozofické, politologické či sociologické přístupy bývají běžnou součástí každého velkého všestranně založeného projektu.

Jakkoliv můžeme dnes být vzdáleni odhalování smyslu českých dějin, nelze jeho místo ve vývoji českého myšlení bagatelizovat či dokonce pomíjet. Svoji hloubkou, intenzitou a šíří se totiž zařadil k nejdůležitějším pokusům o naši duchovní sebereflexi ve 20. století. Inspirací zůstává také skutečnost, že spor, vedený tvrdě, místy až podpásově z obou stran, uzavřel smír. Nebyl sice vyřčený z očí do očí, avšak Josef Pekař stačil ještě před svojí smrtí, jako těžce nemocný, roku 1935 na univerzitním shromáždění k prezidentovým 85. narozeninám zdůraznit Masarykovy zásluhy o stát i širší duchovní charisma. Když v lednu 1937 Pekař zemřel, stačil se Masaryk, sám se blížící prahu smrti, na jeho adresu vyjádřit: *Profesore Pekaři, byl jste hodný člověk.*“

Doporučuji k přečtení:

Miloš Havelka (ed.): *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. Praha, Torst 1995.

Roman Pazderský: *Příběh sporu o smysl českých dějin. Jubilejní skica očima 21. století*. Historický obzor 1-2/2012, s. 30 a násl.

Ivan Šedivý: *Pekař versus Masaryk aneb spor o smysl českých dějin*. Slovo, 28.3.1997, příloha Slovo na Víkend, s. II.

Jan Ziegler: *Causa Josef Pekař*. Reflex č. 16/2020, s. 60-63.

Od Ještěda k Troskám, 1/2020 (Speciální číslo věnované Josefu Pekařovi).